

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

IKT IN ROBOTI ZA KAKOVOSTNO STARANJE IN OSKRBOVANJE

angleško: ICT and robots for quality ageing and care

V razvoju pripomočkov za kakovostno staranje in oskrbovanje so roboti in ostala informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) najmlajša razvojna veja. Razvojne strategije namenjajo temu področju posebno pozornost. Politika resno računa, da bo to pomemben vir za finančno in kadrovsko vzdržnost sistema dolgotrajne oskrbe.

Že leta 2010 je obsežna EU študija o IKT v oskrbovanju analizirala spekter potreb in možnosti za tovrstne tehnološke rešitve. Razvrstila jih je v štiri skupine: 1. komunikacijski pripomočki (videokomunikacija, socialni alarmi, centri za spremljanje ipd.), 2. telemedicinski pripomočki (oddaljeno spremljanje zdravstvenega stanja, pripomočki za zdravstveno samooskrbo ipd.), 3. pripomočki za samostojnejši življenjski slog, in sicer za nadzor okolja (npr. štedilnik, hladilnik ipd.), za lokalizacijo pomembnih predmetov (npr. ključev) ter kognitivni pripomočki, roboti, nadomestni hišni ljubljenci ipd., 4. pripomočki za spremljanje (kamere, detektorji padcev, lokacijski detektorji v stanovanju in zunaj ipd.). Po letu 2010 je bil razvoj tega področja izredno nagel. Rešitve gredo v smeri večnamenskih pripomočkov; ti presegajo zgornjo delitev, ker so uporabni na več področjih.

Razvoj IKT in robotov za kakovostno staranje in oskrbovanje je neizbežen in prinaša veliko dobrih možnosti. Na osebnih ravni lahko razbremenijo oskrbovalca in omogoči boljšo kakovost oskrbe, na družbeni ravni pa pomaga ohranjati finančno in kadrovsko vzdržnost socialnega in zdravstvenega sistema. IKT že danes pomaga pri marsikateri storitvi zdravstvene nege in socialne oskrbe, da je opravljena bolje, hitreje in ceneje, opravljanje storitev pa se naglo izpopolnjuje. Roboti so že tako razviti, da se njihova strojna inteligenca ob konkretnem človeku nauči njemu primerne pomagati pri vsakdanjih opravilih in mu ob tem – vsaj navidezno – zadovoljevati tudi nekatere duševne in socialne potrebe.

Kakor vsak ima tudi ta razvojni korak svoje velike možnosti in svoje pasti, vsekakor pa neustavljivo napreduje. Razlogi za njegov hiter razvoj so zlasti štirje:

1. potrebe po oskrbi se naglo večajo, pomanjkanje oskrbovalnega kadra je zelo pereče;
2. tehnološke rešitve pri socialnih in zdravstvenih storitvah dolgotrajne oskrbe so praviloma cenejše od osebnega človeškega dela;
3. oskrbovanje je telesno, duševno in socialno naporno delo, robotizirana pametna tehnologija bo lahko prevzemala napore in brezosebne oskrbovalne storitve;
4. sam znanstveni razvoj tudi na tem področju teži, da svoja spoznanja in usluge širi kot tržne proizvode na vsa možna področja življenja in sožitja; ob

znanstvenem razvoju ga žene predvsem tržni dobiček.

Uporaba IKT na področju dolgotrajne oskrbe, zlasti oskrbovalna robotika, vzbuja mnogim pomisleke in strahove; glavni je, da je oskrbovalna storitev robota brezosebna. Pomisleki in strahovi so stvarni. Za tiste vidike oskrbe, pri katerih je odločilen osebni odnos in ne stvarna storitev, IKT ni uporabna. Pri oskrbovalnem in negovalnem delu, kjer gre pretežno za kvaliteto opravljene storitve, pa ta nevarnost ni večja, kakor je pri človeškem oskrbovanju, saj tudi poklicni in družinski oskrbovalci lahko izvajajo oskrbovalne in negovalne storitve brezosebno ali celo s trpinčenjem oskrbovalca. Z vidika človekovega doživljanja, etičnosti in varnosti prinaša uporaba IKT in robotike v oskrbovanje enake možnosti in nevarnosti, kakor njihova uporaba v izobraževanju, gospodinjstvu, proizvodnji in na drugih področjih življenja in sožitja. Bistveno je posvetiti sistematično pozornost etičnim in pravnim vprašanjem pri njeni uporabi ter vzgoji vseh generacij za zavest, da je v medčloveškem sožitju in sodelovanju vsako storitev treba povezati s človeškim odnosom.

Stališče ljudi do tega, da bi jih v onemoglosti robot umival, hranil, sprehajal, jim meril krvni tlak in podobno, je še večinoma odklonilno. To je razumljivo, saj še strokovnjaki večinoma nimajo praktičnih izkušenj s temi stroji. Pri tem se je treba spomniti, kako so imeli izobraženi in neuki ljudje pred poldrugim stoletjem odpor in strah do vožnje z vlakom in pozneje z letalom. Človek skozi vso zgodovino ustvarja tehniko, da lažje in bolje zadovoljuje svoje potrebe; kar izumi, uporablja s strahom in z drznostjo, v korist in tudi v škodo.

Smiselna meja pri uporabi robotizirane IKT v oskrbovanju je etična – nikomur ne sme škoditi. Te meje se ni lahko držati; vso zgodovino tehniko tudi zlorablamo za škodovanje sebi, drugim in naravi, vendar pa je raba prevladovala nad zlorabo. Praktična ovira pri smiselni uporabi tehnologije je neznanje, ki povzroča največ škode. Ovira so tudi bolesterne duševne zavore v ljudeh, kakršne so npr. bolesterne bojazni (fobije), ki jih do neke mere rešuje psihoterapija. Nesmiselni strah pred uporabo IKT v dolgotrajni oskrbi se zmanjšuje s stvarnimi informacijami, nevarnosti pa je treba preprečevati z odgovornim multidisciplinarnim delom pri razvoju teh oskrbovalnih pripomočkov, pri njihovem uvajanju in usposabljanju za njihovo smiselno uporabljanje.

Trenutno so glavna oskrbovalna pomoč IKT opozorilni in svetovalni sistemi, v prihodnje pa bo velik del težkega dela prevzemala oskrbovalna robotika; podobno kakor v industriji, kjer robotika marsikje opravlja večji del napornega rutinskega dela, ki je pred tem ljudi telesno, duševno in socialno izčrpavalo. Takega dela je tudi pri oskrbovanju veliko in nobenega razloga ni, da bi ga v prihodnje ob velikih potrebah po oskrbi ne prevzemali roboti. Robot, ki oskrbovanca prenaša, preoblači ali hrani, je le novo orodje za pomoč ljudem, tako oskrbovancu kakor oskrbovalcem; je tehnični podaljšek človekovih organov in zmožnosti, ki jih redno uporabljamo za vsakdanje življenje – od strojev za delo in prevoznih sredstev preko očal do protez povezanih na živčni sistem.

Roboti imajo pri opravljanju storitev nekatere prednosti pred človekom: niso utrujeni ali v stresu, do oskrbovanca ne

morejo biti nevljudni, nestrpni in nasilni; pri IKT je zavestno trpinčenje nemogoče, možne so tehnične napake, ki so do neke mere paralela nehotenega trpinčenja. Ob povečanju potreb po dolgotrajni oskrbi bo njihova nezamenljiva vloga razbremenitev poklicnih in neformalnih oskrbovalcev pri opravljanju napornih oskrbovalnih storitev.

IKT je novo orodje za pomoč vsem oskrbovalcem, formalnim v ustanovah in na domu ter neformalnim v domači družinski, sosedski in prijateljski socialni mreži. Omogoča boljšo kakovost oskrbovanja in s tem večjo kakovost življenja oskrbovanca. Oskrbovalcem omogoča boljše varovanje lastnega zdravja in druge vidike kakovosti življenja. IKT je in ostaja le orodje, ki samo po sebi ni ne dobro ne slabo: njegova uporaba je in bo vedno odvisna od človeka in ustanove, ki ga uporablja.

Seveda pa roboti ne morejo in nikoli ne bodo mogli nadomestiti oskrbovalca – človeka. Čeprav so socialni roboti za komuniciranje in razvedrilo starih ljudi, zlasti tistih, ki bolehalo za demenco, precej pogosto v rabi, to ni človeški odnos, ampak nadomestni psevdo-odnos, ki do neke mere lahko umiri in zamoti bolnika s to boleznijo. Nikakršen robot, naj bo še tako mehek za božanje, pameten za pogovor ali potrpežljiv poslušalec pa ne more imeti z oskrbovalcem človeškega odnosa. Pristen človeški odnos in oskrbovalna storitev sta dve enakovredni nogi, po katerih pri sleherni medčloveški pomoči hodi zdrav razvoj tistega, ki pomaga, in tistega, ki prejema pomoč. Naj se v prihodnje možnosti za razbremenilno uporabo robotike pri oskrbovanju še tako razširijo, bodo pravo delovno polje robotov samo neosebne

oskrbovalne storitve; osebnega odnosa in nujno potrebne človeške bližine zdravih z bolnimi ne bo nikoli nadomestila nobena tehnologija, nobeno orodje in nobena stvar.

Jože Ramovš

PONOVNA VZPOSTAVITEV SAMOSTOJNOSTI V SOCIALNI OSKRBI

Angleško: Reablement in social care

Ponovna vzpostavitev samostojnosti je sodobni, celostni pristop k oskrbi starih ljudi, osredotočen na pomoč posamezniku pri ohranjanju oz. povrnitvi njegove samostojnosti v domačem okolju. Pomeni vmesno med neodvisnostjo in odvisnostjo, v kateri skušajo različni strokovnjaki s pomočjo usmerjene terapije posamezniku povrniti neodvisnost ter preprečiti ali zamakniti potrebo po dolgotrajni oskrbi. Umikanje države blaginje in naraščanje pomena skupnosti, zlasti družine pri oskrbi starih ljudi, sta s seboj prinesla tudi potrebo po drugačnih, na posameznika bolj osredotočenih pristopih dolgotrajne oskrbe, ki bi lahko preko kombinacije kognitivnih in fizičnih intervencij podaljšali oz. okrepili neodvisnost starega človeka in mu omogočili, da bi lahko čim dlje samostojno živel v domačem okolju. Koncept ponovne vzpostavitve samostojnosti je del celovitejšega koncepta rehabilitacije, ki jo Svetovna zdravstvena organizacija definira kot »niz posegov, zasnovanih za optimizacijo delovanja in zmanjšanje invalidnosti pri posameznikih z zdravstvenimi težavami v interakciji z njihovim okoljem« (Svetovna zdravstvena